

crkva u svijetu

POGLEDI

MIR: MIT ILI STVARNOST?

Mladen Karađole, Louvain

Naše stoljeće vrvi napetostima i sukobima na mnogim područjima teorije i prakse, posebno u odnosima među državama, na političkom nivou čovječanstva. I baš takva međunarodna situacija gura modernog čovjeka sad u sjenu hladnog rata, sad u užaren krvav vrtlog — kao da bi tako mogao naći izlaz iz kriza i postići bolju egzistenciju. Čini se da zavodljiv genij zla dobro trguje ratnom igrom u industrijaliziranom i mehaniziranom XX st. i upisuje mu u okviru vatre i dima naziv: Ratno stoljeće!

A koje stoljeće nije ratno? Kada je mir veselo pozdravljao maslinovom grančicom i obećavao dug i bezbrižan život? Povjesničar, ističe R. Rémond, dok promatra povijesno zbivanje, nailazi na ratnu činjenicu koja se uzdiže u povijesnom prostoru poput masiva i zapaža da ratovi ritmički naglašuju čitav povijesni razvoj, određuju etape kretanja čovječanstva.¹ Ipak ratovi nisu nikada tako duboko i tako široko zadirali u individualno i kolektivno životno strujanje kao u XX st., nikada nisu tako čvrsto opleli našu kuglu preko svih geografskih dužina i širina i napokon joj zaprijetili da je zdrobe. Ratni je fenomen u ovo atomsko doba poprimio planetarne razmjere tako da ga i mase lako vide i lako doživljuju njegove sablasne prijetnje. Ratovi prošlih stoljeća, u usporedbi s ratom našeg doba, pojavljuju se kao krvavi patuljci što, istina, straše, ali ne mogu objektivno prouzrokovati mučan osjećaj, kao što je to slučaj sada, da se može dogoditi opća katastrofa i nestati života u prijé neslućenim razmjerima.

Ima li onda smisla govoriti o stvarnosti mira? Nije li rat povijesna konstanta, vjekovna socijalna epidemija?² Zar nije mir nešto nestvarno, mit-ski objekt koji ljudska mašta neprestano gradi, ali uzalud, jer ga agresivni instinkti prirode uvijek iznova ruše? Što je uopće mir? Da li se može očekivati i vjerovati u dan njegova dolaska?

¹ R. Rémond, *Le conflit et la guerre devant l'histoire u La vie intellectuelle*, I, 1955, str. 34 s.

² Cf. G. Bouthoul, *La guerre*, Paris, PUF, 1969⁴, str. 125.

Mit mira?

Dva faktora: prevlast sile i kult života, što su karakteristične oznake našega vremena, dovode do zaključka o mitu mira.

Moderna je kultura izgradila svoju materijalnu veličinu pomoću tehničke sile. Moć je stroja podigla visoko čovjeka kao nikada prije. Čudesa tehnike stvorila su pri tome u čovjeku opasnu iluziju da svaki porast moći, svaki napredak tehnike znači stvarni korak naprijed u sreći, blagostanju, sigurnosti, miru. Ipak su moć i sila nešto neodređeno, podesni da grade, ali i da razaraju, da donose dobro i da prosiplju prokletstvo zla. Rezultat njihova rada ovisi o principima koji njima upravljaju, o svrsi kojoj služe, o svijesti odgovornosti čovječje savjesti i snazi njegova karaktera da zagospodari s moći i povede je u službu istinskih i trajnih vrednota. Međutim, čovjek našega vremena tehnike i moći nije razvio dovoljno svoju svijest i savjest da bi ovladao silom, moći, nego se dogodio paradoks: sila ga je stroja ukliještila i zarobila, moć je postala njegova gospodarica, naročito na području međunarodnih odnosa gdje je utopistički princip sile, formuliran u apoteozu rata kao sredstva nacionalne ili klasne politike, potresao temeljima modernoga društva. I tako Zapad, kaže R. Aron, koji je trebao povesti u miru čovječanstvo prema konačnom cilju, postao je izvor, ognjište, ali također i žrtva velikih ratova XX st.³ Mir se pojavio kao mit. No taj paradoks nije konačan. Pomalo izviruje novi kada će moć, sila, možda, uništiti sebe i pretvoriti čitavu našu kulturu u pustoš. R. Guardini je upozorio neposredno iza drugoga svjetskog rata na tu tragičnu perspektivu gdje se u formi druge pustoši opet otvaraju svi bezdani pradavnih vremena: »Opet prodire porasla šuma što se kao lihvar širi i sve guši. Sva strahota pustinje, sav užas tame opet su ovdje. Čovjek ponovno stoji pred kaosom. I tim je to strašnije što većina uopće toga ne zapaža jer znanstveno izobraženi ljudi svuda govore, strojevi jure i vlast funkcionira.«⁴

Ta mračna perspektiva života podjarmljena silom traži da se čovječji duh oslobodi prevlasti sile, osobito u međunarodnim odnosima i križanju interesa te od nje učini pozitivno sredstvo u izgradnji života i kulture. Stvarnost mira mora zamijeniti mit mira. Put te obnove vodi k Bogu. N. Berdjajev ga ovako zacrtava: »No duh čovječji snaći će se u toj veličanstvenoj zadaći tek u tom slučaju, ako ne bude osamljen i ako se ne osloni tek na samoga sebe, ako bude sjedinjen s Bogom. Samo tada sačuvat će se u čovjeku slika i prilika Božja, tj. sačuvat će se čovjek... Put konačnog oslobođenja čovjeka i konačnog ostvarenja njegova poziva put je u carstvo Božje koje nije samo carstvo nebesko, nego i carstvo preobražene zemlje, preobraženog kozmosa.«⁵

Drugi je faktor mita mira: kult života. Zapravo i nije oštro odijeljen od prevlasti sile, nego je pogodno tlo na kojemu se ona razvija.

³ R. Aron, *La société industrielle et la guerre suivie d'un tableau de la diplomatie mondiale en 1958*, Paris, Plon, 1959², str. 18.

⁴ R. Guardini, *Das Ende der Neuzeit*, Basel, 1950, str. 109.

⁵ N. A. Berdjajev, *Čovjek i stroj u Čovjek i tehnika*, Zagreb, 1944, str. 133 i 144.

U našem stoljeću sve više opada racionalni elemenat u individualnom i socijalnom životu, a sve više raste voljni, iracionalni. Istina, pravda iz prvih se redova revno potiskuju u pozadinu, a iz njezine polutame prodiru: rad, snaga, moć, život da zauzmu mjesto vrhovnih vrednota. Čovjek sve više trga transcendentne veze. Prepušten svojoj kontingentnosti pokušava da je što bolje usavrši i u tom životnom kultu nađe svoje blagostanje. Ovaj momenat je prema J. Huizingi »središnji momenat u krizi kulture«. ⁶ Nalazi se i u prošlosti kod sofista, Machiavellija, ali ga naročito ističu u XIX st. evolucionisti sa Spencerom i pristaše filozofije natčovjeka s Nietzscheom da ga prenesu u naše XX st. i izazovu u raznim pravcima oduševljenje za životom, ali ujedno i krizu kulture kakvu nisu poznavala prošla vremena.

Kult života na međunarodnom području uzdiže ideal moćne države i rat, koji je vodi toj veličini. Tako H. Freyer traži za državu neki životni prostor koji bi trebalo osvojiti jer država mora osvajati da bi postojala. Dakle, rat bi bio nuždan i država mora pri svemu imati pred očima u doba primirja, koje zovemo mirom, povratak normalnoga stanja — rata. ⁷ O. Spengler još zanosnije govori o ratu. Smatra da je ljudska povijest u doba visokih kultura povijest političkih sila čiji je oblik: rat. A mir je samo nastavak rata drugim sredstvima. »Što između ovih katastrofa, punih krvi i užasa, stalno odjekuje poklik da se narodi pomire i bude na zemlji mir, to je nužno kao pozadina i odjek veličanstvenoga zbivanja...« ⁸ A zašto? »Život je tvrd i surov kada treba da bude velik. On ostavlja jedino izlaz između pobjede i poraza, ne između rata i mira, a u pobjedu spadaju žrtve pobjede...« ⁹ I tako od mira ne ostaje ništa ili, točnije, ostaje mit.

Mir je samo mit, izjavljuje M. Bonaparte, koji se izvija kao neka sanjarija u danima umora. Bilo je raznih pokreta koji su pokušali utisnuti svoj mir XX st., no nije bilo uspjeha. Tako je, npr., nacionalni socijalizam najavio germanski mir — pax germanica — koji je morao madoći nakon pobjede koja bi svijet stavila u službu više rase i više kulture. A nešto prije, krajem XIX st., jedan je od graditelja britanskog imperija, Cecil Rhodes, izrekao da su Britanci prva rasa na svijetu i koliko više nastane zemlju, bit će bolje za nju, a kad uglavnom osvoje svijet, onda će napokon prestati ratovi. Trebalo je da nastupi britanski mir — pax britannica. No mira nije bilo. Ostao je mit, a naše je XX st. stoljeće borbe za gospodarstvo nad svijetom, za koju je Nietzsche rekao da će biti borba u ime filozofskih načela. ¹⁰

Mišljenje M. Bonaparte je donekle ispravno. Mir je mit za sustav koji ne izgrađuje zaista istinit i skladan red u društvu i ne promiče solidarni i integralni ljudski napredak, nego imperijalizam, diskriminaciju, eksploataciju i mržnju. Sustavi koji su integrirali te negativne elemente

⁶ J. Huizinga, *U sjeni sutrašnjice*. Preveo s holandskog Z. Gasparović, Zagreb, 1944, str. 86.

⁷ H. Freyer, *Der Staat*, Leipzig, 1925, str. 146 i 142.

⁸ O. Spengler, *Propast Zapada*. Preveo V. Vujić, Beograd, 1936—37, sv. 2, str. 514.

⁹ *Ib.*, str. 515.

¹⁰ M. Bonaparte, *Mythes de guerres*, Paris, 1950, str. 178.

nití su u povijesti ostvarili mir niti će ga postići u budućnosti. Mir će za njih ostati uvijek mit. — Pravi mir među narodima temelji se na istini, pravda mu je pravilo, ljubav je motor, sloboda je nužno ozračje (Ivan XXIII).¹¹ Taj stvarni mir, što mu je novo ime razvitak, ne svodi se samo na to da ne bude rata, nego na akciju protiv bijede i nepravde, za ljudski progres i opće dobro čovječanstva (Pavao VI).¹² I tako mir prestaje biti mit, prelazi u stvarnost.

Rat ratu

Kršćanstvo je u svojoj biti transcendentno, ali je također imanentno prostoru i vremenu u kojima oblikuje svoju povijest. Ono se neprestano utjelovljuje u našim ograničenim prostorno-vremenskim dimenzijama, prilagođuje se, oživljuje nove životne oblike i izgrađuje čovjeka i čovječanstvo iz punine Kristove istine i milosti. To je, kako kaže J. Daniélou, njegova dužnost.¹³

Proces utjelovljenja kršćanstva zahvaća u individualne i socijalne odnose, ali osobito u ove druge jer je njihova kriza pogibeljnija i aktualnija te traži nove životne oblike što odgovaraju današnjem stadiju razvitka čovjeka i čovječanstva. Ne znači li to na društveno-političkom području međunarodnog zbivanja nove norme, a u pitanjima mira i rata nove formulacije i nove teološke sinteze? Ne potvrđuje li to novi i politički univerzalni mentalitet kršćana i Crkve na nivou Svijeta i efikasnu formaciju svijesti i savjesti u neprestanom odgoju i modernim sredstvima priopćavanja? A što da kažemo o aktivnoj suradnji kršćana, o uključivanju u svjetski dinamizam, da bi svijet živio više bratski? Ili kako bi trebalo mobilizirati sve ljude dobre volje u borbi za efikasniju svjetsku solidarnost, promicanje razvitka i očuvanje mira?¹⁴

U više navrata osvrnuo bih se na ta pitanja, a sad bih želio nešto reći o ratnom anahronizmu koji otvara novu perspektivu progresivnoga mira.

Rat je zaista anahronizam!

Kardinal Faulhaber je otvoreno u vrijeme apoteoze sile i rata govorio o njihovoj zastarjelosti: »Živimo na vremenskoj prekretnici, pa će i u pitanju 'rat ili mir' kao i u drugim pitanjima duhovi promijeniti svoje gledište. Javno mišljenje mora drugim putem, iako to neće ići bez otpora. Moralno razoružanje mora pripremiti put vojnom razoružanju. Nimbus uniforme i vojničke parade blijedi. Stare ratne pjesme mogu se mirno smjestiti uz staro željezo po ratnim muzejima. Junaštvo na oružju nije jedini način heroizma. Čak i teološka nauka o čudoređu govorit će novim jezikom o ratu. Ostat će vjerna svojim starim načelima, ali će voditi računa o novim činjenicama kada se bude pitalo je li rat dopustiv...«¹⁵

Malo prije početka drugoga svjetskoga rata kritizirao je Y. de la Brière tradicionalno shvaćanje pravednoga rata i zacrtao preobrazbu ratnoga

¹¹ Enc. *Pacem in terris*, Vatikan, 1963, str. 14.

¹² Enc. *Populorum progressio*, Bruxelles, Renardeau, 1967, br. 87 i 76.

¹³ J. Daniélou, *Essais sur le mystère de l'histoire*, Paris, 1953, str. 30 s.

¹⁴ Enc. *Populorum progressio*, br. 84.

¹⁵ Kard. Faulhaber, *Zeltrufe, Gottesrufe*, Freiburg im Br., 1933², str. 113 s.

prava i morala u XX st.: Tradicionalna nauka pravedna rata krije u sebi neke nedostatke i praznine što se mogu razumjeti i ispričati, ako mislimo na neorgansku međunarodnu zajednicu u kojoj je nastala. Zato je i njezina vrijednost, kao i vrijednost same zajednice, kondicionalna dok se ne izgradi novo organsko društvo koje bi svojim ustanovama kolektivno zaštitilo prava sviju država i svake napose.

Međunarodna je zajednica, kroz duga stoljeća, sličila zemlji gdje nisu organizirani ni policija ni sudovi da bi zaštitili prava građana. Svaki je prepušten sebi da zaštiti i sačuva svoja prava kako najbolje zna i može. To je sustav privatne pravde, u kojem svaka država, što bolje može, brani svoja prava svojim vlastitim sredstvima. To je stanje tako rudimentarno i odgovara djetinjstvu u razvitku čovjeka.¹⁶

Čovječanstvo je osjetilo i doživjelo u drugom svjetskom ratu svu tragiku takve rudimentarnosti i djetinjstva. Snažno je reagiralo. Pio XII je proglasio: rat ratu.¹⁷ Drugi vatikanski sabor osudio je agresivni rat.¹⁸ Pavao VI je uputio svijetu svoj tjeskobni krik za mirom.¹⁹

Nije li suvišno govoriti o modernom ratu? Tko ne vidi nuklearnu apokalipsu? Tko bi htio opravdati recipročno samoubojstvo?²⁰

Suvremeni atomski rat bio bi totalitaran, nenadan i apsolutan. Teško je govoriti uopće o pobjedniku. Ne bi ga bilo. Svijet bi ležao u razvalinama, mrtav. Ispunila bi se prognoza jednoga od tvoraca atomske bombe, fizičara Oppenheimera, koji je bio na čelu grupe znanstvenika što je vršila atomska istraživanja u Los Alamosu i nadzirala prvu eksploziju u Alamagordu: »Ako atomska bomba uđe u arsenal zemalja koje ratuju ili u arsenal zemalja koje se spremaju za rat, doći će vrijeme kada će čovječanstvo proklinjati ime Los Alamosa.«²¹ Nije nemoguće da je i Einstein pravo rekao da će poslije novoga rata ljudi ponovno upotrebljavati kamene toljage. No pitanje je da li će preživjeti da opet uzmu u ruke davno zaboravljeno oružje primitivne prošlosti.

Čovječanstvo nema velik izbor. Ili će konačno izići iz svoga rudimentarnog i djetinjanskog stanja i u međunarodnoj suradnji efikasno organizirati svjetski pravni poredak i svjetski auktoritet koji će pravno i stvarno ukloniti rat iz ljudskog društva i tako spriječiti svjetski atomski rat, sprovesti recipročno i simultano razoružanje i osigurati miran period razvitka u bratskoj zajednici država i naroda²² ili će i dalje ostati ovakvo i u igri ravnoteže sila, tjerano instinktom moći, profita, nasilja, doživjeti nuklearnu katastrofu. Pavao VI je u enciklici *Populorum progressio* podsjetio na širinu drame i hitnost djela što ga treba izvršiti. Sada je

¹⁶ Y. de la Bière, *Le droit de juste guerre*, Paris, 1938. str. 176 s.

¹⁷ Pio XII, Radio-govor, 24. XII 1944, u AAS 1, 1945, 19.

¹⁸ Konst. *Gaudium et spes*, br. 79.

¹⁹ Enc. *Populorum progressio*, br. 87.

²⁰ Cf. R. Coste. *La communauté ecclésiastique et la construction de la paix u Mémorial de la réunion prosynodale 1971: Notre diocèse et la construction de la paix dans le monde*, Evêché de Tournai, tome XII, No 9, 1971, str. 158—60; J. Guillon, *La pensée et la guerre*, Paris-Bruges, Desclée de Brouwer, 1969, str. 21 s.

²¹ L. Kirić, *A i H bomba*, Zagreb, 1956, str. 32.

²² Enc. *Populorum progressio*, br. 78.

odzvonio čas akcije! Na kocki je mir u svijetu i budućnost civilizacije. Svi ljudi i svi narodi treba da u tom uzmu na sebe odgovornost.²³ U realnom stavu, ozbiljnoj odgovornosti i razboritoj akciji te nadasve iskrenoj bratskoj solidarnosti otvara se perspektiva stvarnoga mira. Inače mir ostaje varavi mit.

Planetizacija mira

Da zaključimo ove refleksije o miru: mitu ili stvarnosti?!

Ako se obuhvati razvoj svjetske situacije od 1945. do sada, tj. do nedavnoga sastanka SSSR i USA u Moskvi, primjećuje se uspon na skali termometra mira. Ima nade da se taj uspon nastavi u miroljubivoj i univerzalnoj koegzistenciji i suradnji i da mir u progresu bude stvarnost na našem planetu. U akciji za mir ne smije se zaboraviti na konkretnu ljubav koja je, prema Teilhardu de Chardinu, temeljna životna energija, jedina prirodna sredina u kojoj se nastavlja i uspinje proces evolucije uopće i mira napose. Treba da se čovjek XX st. oslobodi svoga multiegoizma, planetizira, probudi u sebi smisao za univerzalnu solidarnost što izlazi iz zajedničke prirode i evolucije, i počne zaista prema njoj živjeti. Tada će iščeznuti fantomi mehanizirane brutalnosti i svijet će koračati putem stvarnoga mira što je stabilni rezultat organizacione volje u razviku socijalizacije, tj. planetizacije²⁴ i kristifikacije.

●
²³ Ib., br. 80.

²⁴ Cf. P. Teilhard de Chardin, *L'avenir de l'homme*, Paris, Seuil, 1970, str. 75 i 152; R. Bosc, *Sociologie de la paix*, Paris, Spes, 1965, str. 32.